

Új néprajzi monográfia Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéről

Az 1980-as évek második felében indult el országosan az a kiváló kezdeményezés, mely *Népművészeti Örökségünk* címen az egyes megyék tárgyalkotó népművészeti sajátosságait tervezte bemutatni a térséget legjobban ismerő néprajzos szakemberek feldolgozásában. Egy ilyen átfogó, minden megyére kiterjedő kiadványsorozatra már nagyon nagy szükség volt, hiszen népművészeti témakörben korábban vagy csak általánosabb, összefoglaló jellegű munkák készültek, vagy csak egyes részterületek és szűkebb témák kidolgozásai láttak napvilágot. Akkor a kiadvány gondozását az Európa Könyvkiadó vállalta fel az egyes múzeumokkal és a múzeumokat fenntartó önkormányzatokkal egyetemben, a munkát pedig – a témakör neves szaktekintélyével, Hofer Tamás sorozatszerkesztővel az élen – egy országos szerkesztőbizottság is segítette. Ez utóbbi garancia volt arra, hogy a kötetek nagyjából egységes szerkesztési elv alapján és egységes színvonalon készüljenek el.

A sorozat elindulása óta 27 év telt el, a tervezett 19 kötetből viszont csupán 9 látott napvilágot. A kötetek elkészítését és megjelentetését több dolog is hátráltatta: hol nem állt össze az a szakmai csoport, mely felvállalhatta volna a munkát, hol nem volt, aki helyben koordinál-

ja, összefogja az időközben sorozatszerkesztő nélkül maradt kötet szerkesztési munkálatait. Legfőbb hátráltató tényező azonban az anyagiak hiánya volt. Talán mondanom sem kell, hogy egy ilyen kötet létrehozása az előkészítő, gyűjtőmunkától kiindulva a végső formába öntésig több tízmillió nagyságrendű kiadással jár, amit egyre nehezebben lehetett előteremteni. Szerencsére a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumi Szervezetnél Ratkó Lujza személyében akadt egy olyan kiváló szakember, aki

időt, fáradságot, s néha lehetetlent sem ismerve kezébe vette a kötet szerkesztés nem könnyű munkáját, s felvállalta azt is, hogy a legkülönbözőbb pályázatok és támogatások (Nemzeti Kulturális Alap, Országos Tudományos Kutatási Alap, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Önkormányzata) segítségével előteremt a kutatáshoz és a könyv megjelentetéséhez szükséges költségeket is. Az indulásnál még ő sem igen sejtette, mennyire emberfeletti vállalkozásba kezdett.

A kötet előmunkálatai már több mint egy évtizeddel ezelőtt megkezdődtek: a szerkesztő és az egyik szerző, Szabó Sarolta teljes körű néprajzi felmérést végzett a megye mintegy 210 településére kiterjedően. A múzeumi-közgyűjteményi anyagok mellett felkeresték a községi, iskolai és magángyűjteményeket, tárházakat is. Az előkészítő munka részét képezte a levéltári és múzeumi adattári anyagok összegyűjtése, a megye múzeumaiban őrzött, népművészeti jelentőségű tárgyak fényképes dokumentálása és leírása, a megye népművészetéről szóló tanulmányok összegyűjtése, valamint a más közgyűjteményekben, mint pl. a Néprajzi Múzeumban, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban és a Déri Múzeumban őrzött Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei vonatkozású tárgyak teljes körű dokumentációjának (leírókartonok, fényképek) másolatban való megszerzése is. Mindezzel létrehozták a minden eddiginél teljesebb és átfogóbb, mintegy 42 000 tételből álló Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Népművészeti Archívumot, a feldolgozások kiinduló alapját, ami már önmagában is felbecsülhetetlen hozadéka a kötetkészítés munkálatainak.

Fontosnak tartom kiemelni azt, hogy a kötet kiválóan megválasztott 12 szerző-

je – Bodnár Zsuzsanna, Buczkó József, Cservényák László, Dám László, Erdész Sándor, Felhősné Csiszár Sarolta, Páll István, D. Rác Magdolna, Ratkó Lujza, Szabó Sarolta, P. Szalay Emőke, Varga János – csaknem teljes egészében az egykori Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumi Szervezet munkatársai közül került ki. Azok közül, akik szakterületük ismert és elismert kutatói, és a kötetben feldolgozott témakörökben már számos publikációt jelentettek meg. Mindezen kiválasztás garancia is lehetett arra, hogy a szintézis, az egyes témakörök összegzése a legszakavatottabban és leghitelesebben készüljön el. A tanulmányok ismeretében nyugodtan állíthatjuk, hogy mindezen feldolgozás maximálisan be is igazolódott, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei népművészet-kötet a témakör eddigi legteljesebb és legszakosítottabb feldolgozását tárja az érdeklődők elé. 12 szerző tollából 19 tanulmány született meg, vagyis több szerző – mint Bodnár Zsuzsanna, Felhősné Csiszár Sarolta, Páll István és Ratkó Lujza – két, illetve három tanulmány megírására is vállalkozott.

A szerkesztői feladatokat több fejezet megírása mellett – mint ahogyan már említettem – Ratkó Lujza vállalta fel. Az ő munkájaként van jelen továbbá a szerkesztői előszó és a mellékletek sok-sok információt és a kötet anyagának jobb megértését szolgáló blokkja, melyről még külön szólnok.

Mindenképpen hangsúlyozni szeretném azt, hogy a kötet elhúzódó, késői megjelenése szerencsésen azzal a nagy pozitívummal is járt, hogy szerkesztője – okulván a már eddig megjelent kötetek erényeiből és hiányosságából – számos olyan újítást is alkalmazott, melyek mind-egyike a kiadvány előnyére szolgált. Már

rögtön a kötetszerkesztés koncepciójánál szembesülünk mindezzel. Bár gyakorlatilag a könyv ugyanolyan fejezetekből épül fel, mint a többi népművészeti monográfia, azok szerkezetétől mégis alapvetően eltér. Erről a szerkesztői koncepcióról, mely maximálisan tükrözi a szakmai hozzáértést és felkészültséget is, maga a szerkesztő is szól a kötet előszavában, melynek szó szerinti idézése – úgy gondolom – nem érdektelen. Nem érdektelen azért sem, mert az idézetből megismerhetjük azt is, hogy könyv öt nagyobb fejezete milyen témaköröket foglal magába. Ratkó Lujza tehát a következőket fogalmazta meg: „Célunk az volt, hogy a tárgyakat ne önmagukban, kulturális közegükből kiragadva, hanem a maguk természetes környezetében és funkciójában mutassuk be – ezzel a módszerrel ugyanis feltárható az a kulturális háttér, az a hagyományos paraszti életforma, amely a tárgyaknak életet és értelmet adott. Ennek a koncepciónak megfelelően – a nagyobb felől a kisebb felé közelítve – először a táj, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye egészének általános történelmi és néprajzi sajátosságait vázoljuk fel. Ezután – mintegy madártávlatból szemlélve a falut – a megye településeinek jellegzetességeit: szerkezeti felépítését, közösségi épületeit, szakrális és kultikus helyeit, valamint az utcákat alkotó portákat, lakótelkeket mutatjuk be. Ez utóbbi témával a népművészet közösségi megnyilvánulásairól át is térünk a családi élet személyesebb lakóterére, és a következő nagyobb egység keretében – mintegy a házba „belépve” – a falusi ember mindennapi életének színterét, illetve a közvetlen környezetét alkotó, népművészeti jelentős tárgycsoportokat vesszük sorra. Az ezt

követő nagyfejezet a paraszti életmód legfőbb tevékenységéhez, a gazdálkodáshoz kapcsolódó eszközöket taglalja. Végezetül az utolsó, nagyobb egység fejezetei az ünnepek és a hétköznapi népművészetét mutatja be a vallási élethez és a szokásokhoz kapcsolódó tárgytól kezdve a népviseleten keresztül a gyermekjátékokig.”

Úgy gondolom, hogy a Szabolcs-Szatmár-Bereg megye népművészetét bemutató kötet egyik legnagyobb pozitívumát és legszembeötlőbb újítását ebben az eddigiektől eltérő, logikus, kristálytisza és áttekinthető szerkesztési elvben találjuk. Az újítás mindenképpen a monográfia előnyére szolgál, hiszen egy egységes keretbe, a tájba, a falukép egészébe foglalja az egyes témákat, s ezzel mintegy elhelyezi azokat eredeti funkcionalitásuknak megfelelően is.

A kötetben megjelenő újításként üdvözölhetjük a befejező blokkban fellelhető, mintegy 1500 tételt felsorakoztató „Tájszavak és szakkifejezések” jegyzékét és az 546 tételből álló, a helységek táji-történelmi besorolását is jelző „Helynévmutató”-t is. Mindkettő elengedhetetlenül fontos segítséget nyújt a szakmai kifejezések megértéséhez, a könyv használatának megkönnyítéséhez. Nagyon jól használható a képek és rajzok témakörönkénti felsorolása is. Ugyancsak ebben a részben találjuk az „Ajánlott irodalom” jegyzékét is, mely a megye népművészetének teljes körű irodalmát tárja a kutatók és a téma iránt érdeklődők elé. Mindezek összeállítása a szerkesztőtől és munkatársától, Bujai Ferenctől nemcsak szakmai ismereteket, de rendkívül aprólékos, precíz munkát, nagy türelmet és odafigyelést is igényelt. Újdonság és napjainkban immáron el-

maradhatatlan a kötet zárásaként megjelenő, az egyes fejezeteket bemutató angol nyelvű ismertető is (Tharan Marianne fordításában), ami akár önállósítva turisztikai és idegenforgalmi kiadványokban is megjelenhetne.

Egy átfogó, a népművészet minden területére kiterjedő összegző kiadvány szerkesztői összerendezése, egységesítése tétele nem könnyű feladat, hiszen az egyes tanulmányok mindenkor magukon viselik a szerzők adott témában való jártasságát, felkészültségét ugyanúgy, mint stílárís, fogalmazásbeli jellegzetességeiket is. Jelen kötet esetében elmondhatjuk azt, hogy a szerkesztő és a szerzők közötti, kezdettől fogva fennálló folyamatos konzultációk, az elkészült tanulmányok részletes lektori javaslatainak figyelembevételével mind azt eredményezte, hogy az egyes tanulmányok között nagy eltéréseket nem találunk, nagyjából egységes megközelítéssel, hasonló mélységben, hasonló terjedelemben, hasonló nagyságrendű illusztrációk kíséretében, olvasmányos, érthető és gördülékeny stílusban fogalmazódtak meg az egyes feldolgozások. A szerkesztőről szólva meg kell jegyezni továbbá azt is, hogy a kötet megjelenítéséhez a szűkebben vett szakmai feladatokon túl számos olyan tennivalót is fel kellett vállalnia, amiben eddig nem volt gyakorlata, s ami egy kötet szerkesztése és megjelenítése körül váratlanul is adódhat. Ez jelentette számára a munka nehezét. Úgy gondolom, Ratkó Lujzának nem lehetünk elég hálásak azért, hogy minden nehézséget leküzdve „egy emberként” végig tudta csinálni ezt a munkát, melynek eredményét most itt tarthatjuk a kezünkben.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megye népművészetét bemutató 784 oldalas

kötet terjedelmében is jelentősen meghaladja a sorozatban eddig megjelent monográfiákat. Ehhez nagyban hozzájárult az a tanulmányokat gazdagon illusztráló, kiváló minőségű, mintegy 900 darabból álló képi anyag is – színes, fekete-fehér és archív fotók (Boros György, Deim Péter és mások munkái), illetve Juhász Eszter rajzai – melyek a tanulmányok könnyebb megértését is szolgálva a mondanivaló alátámasztására kerültek a kötetbe. A monográfia legfőbb érdemei között kell említenünk azt is, hogy ezeknek a fotóknak a túlnyomó többsége első alkalommal kerül közlésre. Sajátos dekorativitást kölcsönöznek a monográfiának a térkitöltő díszítményként megválasztott illusztrációk is, melyek a térség egyedi karakterét és népművészeti szempontból legjellegzetesebb tárgyait, díszítményeit – pl. a festett kazettás mennyezetek vagy a különböző hímzések motívumait – jelenítik meg. Újdonság az is, hogy a nagyobb egységeket a témát illusztráló fényképháttérből előbukkanó címfelirat vezeti be. Az olvasó könnyebb eligazodását segíti – szintén formai újításként – az, hogy a lap alján a nagyobb tematika, ill. a tárgyalat fejezet címe is megjelenik a láblécben. Ugyancsak ennek a „felhasználóbarát” alapelvnek a jegyében kerültek a témakörre vonatkozó szakirodalmi jegyzékek közvetlenül az egyes tanulmányok után.

A kötet megjelenése egy réges-rég fennálló hiányt pótol. Mindamellet, hogy szakmai szempontból teljes mértékben megfelel az elvárásoknak, azt is hangsúlyoznunk kell, hogy érthető, olvasmányos stílusa révén felbecsülhetetlen idegenforgalmi-turisztikai jelentőséggel is bír; az idelátogatók bizonyára nagy érdeklődéssel forgatják majd lapjait mind a táj egésze, mind az egyes részletek

megismerése érdekében. Így egy kötetben látva az összegyűjtött anyagot döbbenünk rá arra, hogy mennyi archaikus emlék, mennyi érték őrződött meg az ország ezen térségében. A könyv – nem mellékesen – nélkülözhetetlen forrásanyaga lesz a hagyományos kézműveséget napjainkban továbbéltető, ma alkotó kézműveseknek is. Mindenképpen fontos szerepet tölt be a térség, a megye imázsa növelésében.

A kötet nemcsak belbecsében tartalmaz, de rendkívül dekoratív kiállítású is, jó kézbe venni. Tervezése és nyomdai előkészületi munkája – melyet a budapesti Art-And Produkciós Iroda végzett – valódi profizmusról árulkodik, míg a nyomdai munkálatok a budapesti Mesterprint Nyomda munkáját dicsérik.

Még nagyon sok mindent lehetne erről a nagyszerű munkáról említeni,

hiszen az egyes tanulmányokról terjedelmi okok miatt még nem is szóltam. Ismertetőm zárásaképpen gratulálok és köszönetet mondok a könyv valamennyi szerzőjének, szerkesztőjének, a könyv megszületésében közreműködő valamennyi kollegának, a könyvtervezői és a nyomdai munkálatokat végzőknek, a kiadást felvállaló Jósa András Múzeumnak, valamint a kutatásokat és a megjelenést anyagilag támogató intézményeknek. Kívánom mindenkinek, hogy forgassa haszonnal ezt az országos jelentőséggel bíró kiváló munkát, s leljen sok-sok örömet Szabolcs-Szatmár-Bereg megye népművészetének megismerésében.

V. SZATHMÁRI IBOLYA

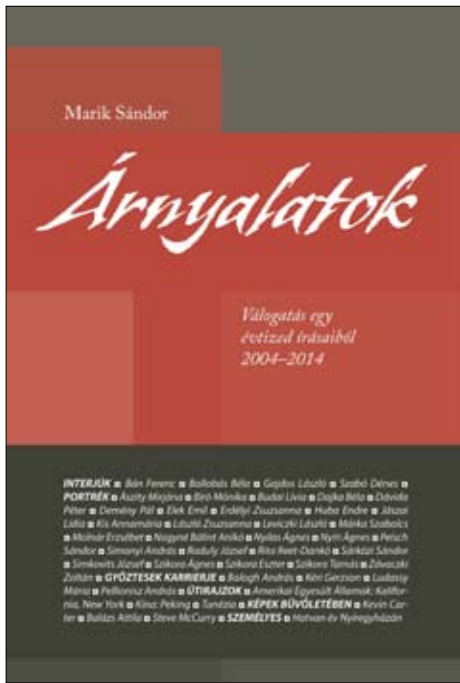
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye népművészete. Szerk. Ratkó Lujza. Nyíregyháza, 2014, Jósa András Múzeum, 783 p

Magasiskola Egy lokálpatrióta a világban

Marik Sándor 2014-ben jelentette meg *Árnyalatok* címen az előző tíz év írásaiból készített válogatását. Az eredetileg tervezett *Szárnyalatok* azonban jobban illeszkedne a tartalomhoz, hiszen ez egy lelkesítő, felemelő, optimizmust erősítő, jó könyv, tele érdekes, tehetőséges, bátor emberek sorsával. Ettől a címtől azonban barátai tanácsai alapján elállt, félve az esetleges ékezetvesztéses nyomdahibától. Az is igaz viszont, hogy a könyv írásai árnyaltan, árnyalatokban gazdagon ábrázolják tárgyakat és/vagy alanyukat.

A szerző négy évtizeden át a Kelet-Magyarország újságírójaként tevékenykedett, főszerkesztő-helyettese is volt a lapnak. Nyugdíjba vonulása után nem hagyta abba az írást, publikációi több helyen jelentek meg. Mikor megpróbálta számba venni a legfrissebbeket, azt tapasztalta, hogy bizony sok már nem elérhető, különösen a világhálón megjelentek közül. Ezért döntött úgy, hogy összegyűjti a termést, s közzéteszi.

A különböző műfajú és terjedelmű írások hat fejezetbe rendeződtek. A könyv elején *Interjúk* állnak. A 10–14

oldalas beszélgetések Nyíregyháza meghatározó személyiségeivel, Bán Ferencel, Gajdos Lászlóval, Szabó Dénessel, továbbá Bollobás Béla matematikussal folytak, s a kérdések nyomán nemcsak az emberek nyíltak meg, hanem szakmájuk fontos területei is feltárultak.

A *Portrék* fejezet rövidebb írásokat tartalmaz, huszonnyolc személyről készült pillanatképfelvétel. Közülük huszonkettőnek köze van a megyénkhez: vagy itt született, vagy itt élt/él. Ugyancsak huszonketten pedig huzamosabb ideje hazánk határain kívül élnek és dolgoznak. Külföldön járva Marik Sándor mindig kereste honfitársainkat, itthoni ismerőseinek útját figyelemmel követte, s ha hosszabb-rövidebb időre elutaztak az országból, tartotta velük a kapcsolatot. A könyv egyik titka, vonzereje az, hogy a mi fiainkról, lányainkról van szó, akik egyszer csak elindultak világot lát-

ni. Hát hogyan érdekelne bennünket, mi lett velük. Az is figyelemre méltó, hogy a bemutatottak fele nő. Művészek, tudósok, tanárok, menedzserek mellett diplomáták, orvosok, jogászok, építészek keltették fel Marik Sándor figyelmét, de a lokálpatrióta nyíregyházi órásmester és a Szabolcsveresmartról származó, 113 évesen Amerikában elhunyt legidősebb magyar sorsát is nyomon követte.

Különlegesen izgalmas és ötletes a *Győztesek karrierje* rész. Apropióját az adta, hogy Marik 1962-ben első díjat nyert az országos középiskolai tanulmányi versenyen gazdasági számtanból. Az akkori első helyezettek közül néhányat sikerült elérni, s ők beszámoltak az azóta megtett útukról.

Az *Útirajzok* darabjaiban az Egyesült Államokba, Kínába és Tunéziába kalauzol el bennünket a szerző, hogy személyes élményeit megossza velünk.

A kötet minden írásához kapcsolódik legalább egy-két fekete-fehér, jó minőségű fénykép, amelyeknek nagyobb részét a szerző készítette, illetve riportalanynai bocsátották rendelkezésre. A szerző vizuális kultúra iránti vonzalmát a *Képek bűvöletében* fejezet bizonyítja. Egyedül itt kaptak helyet korábban meg nem jelent, kimondottan ide készített írások. Négy kiváló fotóművész és két festmény sorába pillanthatunk be.

Az utolsó részben, amely a *Személyes* címet viseli, Marik Sándor a Nyíregyházán eltöltött hatvan év meghatározó élményeit osztja meg velünk, befogadó városának változásairól villant fel képeket, eljutva végül a nosztalgiáig, ami ennyi év, ilyen gazdag kapcsolat után teljesen elfogadható, sőt...

Szerzőnk az ezt megelőző harmadfélszáz oldalon sem tolja magát előre, hiszen a szükséges szakmai ismeretekkel és

alázattal felvértezve a bemutatandó ember vagy téma főbb jellemzőit igyekeznek megragadni, de azért – akár akarta, akár nem – az ő arcéle is kirajzolódik még ez előtt a fejezet előtt.

A legújabb kori „M. S. mester” hozzáállását, munkamódszerét az jellemzi, hogy rendkívül jól választja ki témáját, alaposan felkészül, nemcsak irányítja a beszélgetést, hanem alkalmazkodik is interjúalányához, így kerekedik ki igazán a kép. A megírás után gondolzza a szöveget, így a hibák számát a minimálisra csökkenti. Ha nem is számít hibának, azért sajnálatos, hogy az írások jó, beszélő címei nem jelentek meg a tartalomjegyzékben, mert segítettek volna a tájékozódásban.

Nagyszerű, hogy az interjúk elején névjegyek állnak, egy-egy portré végén

pedig, mintegy függelékként, pár sor található arról, hogy a közlés óta eltelt időben milyen változás történt a beszélgetőtárs életében. Ezekkel nemcsak beszélgetőtársait, hanem olvasóit is megtisztelti.

Úgy vélem, hogy ez a könyv az újságírás magasiskolája, amelyben Marik Sándor a szakmai igényességet az újságírói etikával együtt mutatja meg.

Egy igazi lokálpatrióta kitekint a világra, kaleidoszkópszerűen színes, változatos, izgalmas képet ábrázol, kiemelve a hazai színeket. Tartsanak velem!

GALAMBOS SÁNDOR

MARIK SÁNDOR: Árnyalatok. Válogatás egy évtized írásából, 2004–2014. Ardlea Kiadó, Nyíregyháza, 2014. 280 p.

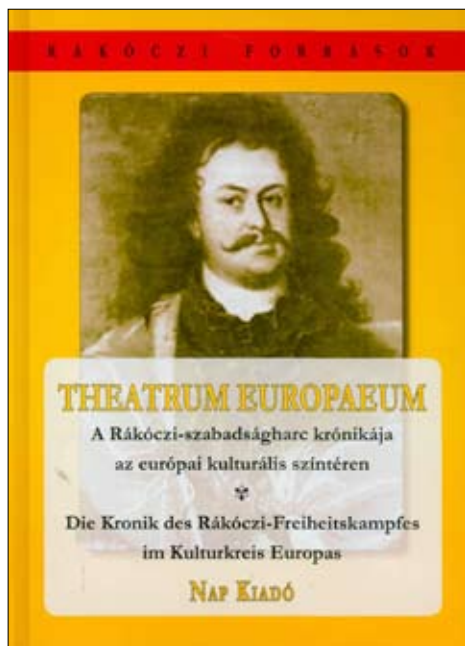
Elégedetlenkedő magyarok Európa színpadán

A Rákóczi-szabadságharc a nézők szemével

Az 1703. évi összefoglaló jól indul, peregenek az események. Rákóczi megszökik a bécsújhelyi börtönből, s ezzel elismeri bűnösségét: kapcsolatot keresett XIV. Lajos francia királlyal, s általa Lengyelország és a Porta támogatását is meg akarta nyerni; a Magyarországon állomásozó császári csapatok elleni támadást három irányból tervezte: Thököly Törökországból visszatérve Erdélybe vonul, a felkelők a Tiszánál támadnak, elfoglalják Munkácsot és Ungvárt, a külföldi segédhad észak felől érkezik Kassára. „1703. április 30-án végül is példát statuáltak

Rákóczin,” felségsértésért fej- és jószágvesztésre ítélték.

A szökés után a mindenre elszánt Rákóczi Lengyelországból, a brezáni kastélyból csábítja magához az embereket. Ennek bizonyítékeként olvasható a Rákóczi Ferenc fejedelem és Bercsényi Miklós gróf aláírásával ellátott nyílt levél, de a kibocsátás időpontja (1703. május 6. vagy május 12.) nélkül. Innentől kezdve elnagyoltabbá, szaggatottabbá válik a szöveg. Épp csak szó esik a tiszaháti felkelők dolhai vereségéről (június 7.), pedig a Bécsbe érkező Károlyi Sándor minden eszközt

megragadott győzelme dokumentálására, még rézmetszetű térképlapot is nyomtatott, így mutatva be sikeres hadjáratát... A következő epizód a Montecuccoli-ezred munkácsi sikere (június 28.): Rákóczit is majdnem elfogták, egy szál ingben menekült el... Nagy teret kap egy nem túl jelentős hadi esemény, Léva elfoglalása (október 31.) a császáriak által.

Voltaképpen mit is olvasunk?!

A Rákóczi Források IV. kötete igazi kuriózum. Ami a legszembeütőbb, változott a formátum. A sorozat negyedik darabja az előző háromnál nagyobb méretű, mert még a margón is vannak (tartalomra utaló) szövegek. A terjedelm is megnőtt: már a címlap elárulja, hogy ezúttal kétnyelvű a kiadvány. Az eredeti, német nyelvű szöveget magyar fordítás követi. Folytatva az összevevését, Beniczky Gáspár fejedelmi titkár

1707. május 24–1710. február 28. között örökítette meg naplószerűen II. Rákóczi Ferenc ezertizenkét napját (Rákóczi Források I. kötet), Pálffy János titkára, Pulyai János – a szatmári béke jelentőségét hangsúlyozandó – 1710. november 17. és 1711. július 31. között keletkezett forrásokat gyűjtött össze (Rákóczi Források II. kötet), Ebergényi László császári altábornagy válogatott levelei és titkára, Bivolínyi István napi feljegyzései is ezt az időszakot ölelik fel (Rákóczi Források III. kötet), ám a Theatrum Europaeum közleményeiből készült válogatás átfogja az egész időszakot: 1703-tól évről-évre haladva jut el 1711-ig.

A bevezető tanulmány – „A Rákóczi-szabadságharc hírei a Theatrum Europaeum hasábjain” – alapos tájékoztatást nyújt az olvasóknak. Ez a különös elnevezésű (magyarul: Európai színház) könyvsorozat az európai uralkodóházak, birodalmak történetét rakja össze apró mozaikkockákból 1618-tól 1718-ig. A Magyarországról szóló hírek „A császári udvar és az örökös tartományok története” című fejezetekbe lettek évről-évre besorolva. A könyvsorozat Mattheus Merian (1593–1650) frankfurti rézmetsző ötletéből született, a vállalkozást fia, majd unokája, végül az ő örökösei folytatták: e négy generáció 1633 és 1738 között összesen 21 kötetet adott ki. A Rákóczi-szabadságharc eseményeit tárgyaló részek a XVI–XIX.-ben jelentek meg 1717 és 1723 között Majna-Frankfurtban. A „szerző” Daniel Schneider (1667–1748), aki hazánktól távol élte le életét: Breslauban született, teológiai és jogi képzettséggel rendelkezett, udvari prédikátor volt Solms-Laubachban, majd

Drezdában teljesített lelkészi szolgálatot.

A kiadványsorozat címe sajátos történelemszemléletet tükröz. A XVII–XVIII. század embere Nyugaton a színház bűvkörében élt. Szinte mindent hozzá mért, vele hasonlított össze. (A theatrum szó átvitt értelemben, metaforaként megjelent „a művészeti, tudományos életben, a filozófiában, az oktatásban, a politikában, diplomáciában, az udvari etikettben, a társadalmi–politikai élet minden területén.” A bevezető tanulmány külön fejezetben foglalkozik e kérdéskörrel, bőséges szakirodalommal.) A történelmet is úgy élte meg, mint egy hatalmas előadást: népek, hősök lépnek színre, s tűnnek el. A korszakban megsokasodtak a háborús évek, a béke csak átmeneti szünetnek számított. Elég csak a három leghosszabb ideig tartó fegyveres konfliktusra utalni: harmincéves (1618–1648), spanyol örökösödési (1701–1714), északi háború (1700–1721).

A XVII–XVIII. század embere azonban Nyugaton nemcsak a színházért rajongott, az olvasás is kedvenc időtöltésévé vált. A nyomdatechnika fejlődése lehetővé tette, hogy elfogadható áron jusson könyvekhez. A frankfurti rézmetező vállalkozása így lett sikeres: az olvasói érdeklődés és a fizetőképes kereslet eredményeként 720 rézmetszettel illusztrált – a belső borítókön az 1662-ben készült Európa-térkép látható – monumentális könyvsorozat született, mely előfutára lett a végül már konkurensévé váló újságoknak.

A Rákóczi Források IV. kötete igazi kuriózum: az első nyomtatásban megjelent, teljességre törekvő összefoglalást olvashatjuk a Rákóczi-szabadságharcról ere-

deti, német nyelven (a közlés betűhív) és magyar fordításban. Érdekes időbeli egybeesés: amikor az 1703-as év eseményeiről szóló *Theatrum Europaeum*-kötet megjelent (1717), akkor írta meg Emlékiratait francia nyelven II. Rákóczi Ferenc, s ő is évszámok alá csoportosította mondanóját. (Úgy látszik, ez a kronologikus tagolás bizonyult a legkézenfekvőbbnek.) De az Emlékiratok nyomtatásban csak 1739-ben jelenhetett meg egy kiadványsorozat részeként. Pulyai János is ekkortájt készítette el (először a latin nyelvű változatot, majd 1718. április 14-re datált előszóval – hogy Czobor Terézia, Pálffy János felesége is elolvashassa – magyarra is lefordította) forrás-összeállítását. A nyomtatás azonban valamilyen okból elmaradt. Kéziratban terjedt – másolták! Károlyi Sándor is leírta a felesége és a lánya számára...

Nem könnyű olvasmány a *Theatrum Europaeum*ban hazánkról megjelent összefoglaló. A tartalom egyenetlen. Baj van az arányokkal. Az értékrend gyakorta megbillen, jelentéktelen események nagyítódnak fel és fontosak sikkadnak el. Például aprólékos leírást olvashatunk a jezsuiták által 1705-ben Rákóczi tiszteletére Kolozsváron felállított díszkapuról (330–335. o.); ezen keresztül kellett volna a fejedelemnek bevonulnia, de az elvesztett zsigói csata miatt nem érkezhetett meg! Sopron 1705 decemberében kezdődött, s a következő év elejére átnyúló sikertelen ostroma (348–352. o.) enyhén szólva nem olyan jelentőségű, mint az 1708. augusztus 3-án elvesztett trencsényi csata, mégis az utóbbiról alig esik szó (404. o.). Alighanem a nagyszombati béketárgyalásokról szóló rész (352–381. o.) a legterjedelmesebb.

Vannak persze érdekességek, olvashatóbb részek is. 1704. június 9-én, Lipót császár születésnapján „egy kis örömtüzet is előkészített” Károlyi Sándor: „a környező falvakat felgyújtatta és kirabolta, és a legbosszantóbb, hogy a Bécs előtt található ún. Új épületet, ahol ritka császári állatokat tartottak és azokat az idegeneknek érdekességként mutogatták, gonosz módon meggyilkolta, bőrüket lenyúzatta és ló- meg egyéb takarókat készített belőlük. A pompás tigris és az oroszlán mellett megölette a két szép leopárdot, melyeket a legutóbbi török követség alkalmával a szultán ajándékozott Ófelségének több más dologgal együtt. A hím oroszlán azonban, habár megsebesült, a fehér sassal és más ritka madarakkal együtt elmenekült.” (303–304. o.) Egy hihetetlenül hangzó, de igaz kémtörténetet (314. o.) is olvashatunk: Bécsben 1704 elején lelepleztek egy áruhás francia tisztet, aki az örökös tartományokon át akart Magyarországra jutni; Rákóczihoz igyekezett, hogy felsőbb utasításra hírt vigyen a francia–bajor hadsereg Bécs irányába tervezett előrenyomulásáról; kémnek nyilvánították, kivégezték. Egy mondatnyi figyelmet kapott a kötetben Bornemissa János strázsamester bravúros tette: 1708 elején portyázóival elfogta Maximilian Adam Starhemberg gróf altábornagyot, a Vág-vonal egyik szakaszának frissen kinevezett császári parancsnokát. (401. o.) Érdekes „Az elégedetlenkedők átadják a zászlókat” tárgymegjelöléssel közölt lista (456. o.) – 1711. április 30-án a majtényi síkon felsorakozott 21 alakulat 147 zászlót szúrt a földbe, a 22., Rátky Dánielé azonban egyet se, mert már korábban elvesztették (szét-darabolták, eltették emlékebe?) zászlóikat... (Pulyai 160 zászló átadásáról ír, de listát nem közöl és az időpontban is téved.)

Valójában csak epizódokat kapunk egy nyolc évig tartó furcsa háborúról.

A *Theatrum Europaeum* műfajának meghatározására is kitér a bevezető tanulmány. Voltak, akik periodikának, forrásműnek, mások lexikonnak, almanachnak tartották. Kincses Katalin Mária találó megfogalmazása szerint „egy tudatosan és aprólékosan szerkesztett, bevezető és átvezető részekkel ellátott forrásszemelvény-együttesről van szó, amely egy speciális történelmi műfajt, a krónika műfaját foglalja magában.” Daniel Schneider tehát inkább szerkesztő volt, nem szerző. Elsősorban nyomtatványokból dolgozott. A szemben álló felek nemcsak fegyveres harcot vívtak, de nyilatkozatháborút is folytattak kihasználva a nyomdák adta sokszorosítási lehetőségeket. A béketárgyalások után egymást okolták a megegyezés elmaradásaért. Ez magyarázza, hogy pl. a nagyszombati béketárgyalásokról is nagyon sok anyagot lehetett összegyűjteni. A császári hadvezérek harctéri jelentések készítésére voltak kötelezve. (Thaly Kálmán Bercsényi-életrajzából tudjuk, hogy még a súlyos sebekkel fogságba esett Ritschan tábornok is részletes beszámolót írt a szomolányi ütközetről, s a kuruc főgenerálist kérte meg annak továbbítására. Ezt a jelentést Bercsényi is korrektnek tartotta, saját magának is lemásoltatta.) Sok ilyen forrást közölt a Wien(n)erisches Diarium. Persze nehéz minden alkalommal megállapítani, hogy egyes szövegrészeket honnan vett át Daniel Schneider. Merített a ponyvairadalomból, a kalendáriumokból és a pamfletekből is. Ezért nem egységes a stílus. „Gyakorlatilag a kifogástalan stílust képviselő, hivatalos uralkodói páten-

sektől vagy levelektől a ponyvairodalom vagy a kalendáriumok pongyola megfogalmazásáig minden előfordul: mai hasonlattal élve, túlzás nélkül mondható, hogy olyan, mintha napjainkban például egy törvénytárat vagy egy katonai szaklap elemzését egy szabadidős magazin vagy egy pletykalap »kis színes« híreivel kevernénk.” (A Rákóczi által francia nyelven megfogalmazott Emlékiratok egységes stílusával tűnik ki, a fejedelem írását nem tűzdeli tele dokumentumokkal – pedig megtehetné: az emigrációba magával vitte levéltára tekintélyes részét –, saját élményeit, tapasztalatait mondja el. Daniel Schneidernek viszont nincsenek élményei, tapasztalatai. Ő az események távoli, elfogult szemlélője. Az általa összeállított szöveg annak lenyomata, hogy Magyarországról milyen hírek juthattak el Majna-Frankfurtba.)

Daniel Schneider voltaképpen ostromokról, csatákról, hadjáratokról, béketárgyalásokról tudósít. Munkája annyiban hasonlít a Pulyaiéhoz, ha módjában áll, teljes terjedelemben közöl dokumentumokat. Pl. Rákóczi és Bercsényi breznai kiáltvány (1703. május 6/12.), Esterházy Pálnádor felirata (1705. május 18.), Esterházy Antal levele (1705. július 24.), Anna angol királynő utasítása (1705. június 15.), I. József jóváhagyja a fegyverszüneti egyezményt (1706. május 11.) és azt Rákóczi is megerősíti, I. József nyilatkozata a béketárgyalások megszakadása után (1706. augusztus 15.), Anna angol királynő levele Rákóczihoz (1706. október 6.), I. József amnesztia-rendelete (1709. július 14.), Kelemen pápa által kibocsátott breve a felkelőket támogató papok megbüntetéséről; kapitulációs egyezmények:

Érsekújvár (1710. szeptember 23.), Eger (1710. november 30.), Eperjes (1710. december 9.), Sarkad (1711. január 10.); a háborút lezáró szatmári megállapodás pontjai, a hűségeskü szövege, az aláírók névsora, a kuruc alakulatok által átadott zászlók listája. Lehetőségei azonban korlátozottabbak. Pulyai János a császári fővezér, Pálffy János titkára volt, erről az oldalról minden iratot ismert, s hogy összeállítása kiegyensúlyozottabb legyen, a másik oldalról is igyekezett beszerezni a fontosabb dokumentumokat, ura közvetítésével elérte, hogy munkáját a kuruc fővezér, Károlyi Sándor is segítse.

Daniel Schneidernek meg volt kötve a keze, a megbízója érdekeit kellett szolgálnia. (Még a neve sem szerepelhetett az általa írt, szerkesztett köteteken!) A Merian-örökösök a József császártól nemesi rangot kapott Carl Gustav Meriantól (1655–1707) vették át a *Theatrum Europaeum* kiadását. A Habsburgok iránti lojalitás lépten-nyomon tetten érhető a Rákóczi-szabadságharc eseményeit bemutató összeállításban. I. Lipót német-római császár, Magyarország és Csehország királya, majd az örökébe lépő I. József „legkegyelmesebb urunk”-ként vagy „Ófelsége”-ként szerepel. A *Theatrum Europaeum* nézőpontjából a császáriak vagy a felkelőknek ellenálló soproni polgárok „mieink”-nek számítanak, akik ellen harcolnak, az az „ellenség.” Bár olykor Daniel Schneider elégedetlenkedőknek is nevezi a magyarokat – mint írja, ez udvarias megjelölésnek számít, a béketárgyalásokon, a megegyezés reményében ezt a formulát használták –, ám az innenonnan átvett szövegrészekben mindenütt ott maradt a megbélyegző elnevezés: rebellesek, lázadók, felkelők...

Az érdeklődő olvasó, a korszakkal foglalkozó szakember tájékozódását nemcsak a részletes bevezető tanulmány segíti. A lábjegyzetek utalnak az egyes események valóságtartalmára, kiigazítják a kronológiai tévedéseket, megjelölik Daniel Schneider forrásait, eligazítanak a szakirodalomban. A keresést a szövegben Személynevek mutatója és Földrajzínév-mutató segíti.

Utóirat. Voltaképpen nem a szemtanúk (II. Rákóczi Ferenc, Pulyai János) műveivel, hanem egy Magyarországon élő szerző, Kolinovics Gábor (1698–1770) latin nyelvű munkájával lenne méltányos összevetnünk a *Theatrum Europaeum*-ban Daniel Schneider által megjelentetett összefoglalót, hisz mindketten csak

közvetve, dokumentumokból értesülhettek az eseményekről, azaz lehetőségeik csaknem azonosak voltak. Ám Kolinovics Gábor 1741-ben befejezett munkája kéziratban maradt... Ha már a kívánságoknál tartunk, jó lenne megjelentetni az 1703. augusztus 3-tól hetente kétszer megjelenő *Wien(n)erisches Diarium* magyarországi eseményekre vonatkozó közleményeit is, hogy kiderüljön: közvetlen közelünkben, Bécsben mit tudtak, illetve mit hallgattak el erről a korszakról.

SÍPOS FERENC

Theatrum Europaeum. A Rákóczi-szabadságharc krónikája az európai kulturális szintéren : Die Kronik des Rákóczi-Freiheitskampfes im Kulturkreis Europas : Theatrum Europaeum. Vál., a bev. tanulmányt írta, a jegyzetapparátust és a mutatókat összeáll. Kincses Katalin Mária, ford. Tuza Csilla. [Budapest.] 2013. Nap Kiadó, 502 p.

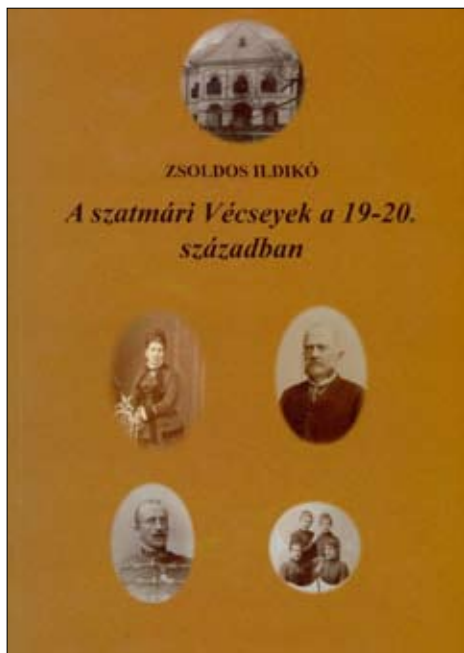
Forráskiadvány a szatmári Vécseyekről

Közép-Európa, ezen belül a történelmi Magyarország 19-20. századi történetében a történészek eltérő véleményétől, ízlésétől függetlenül, rendkívül fontos szerepet játszik az a társadalmi csoport, amelyet leegyszerűsítve arisztokrácia gyűjtőfogalommal látunk el. Persze ez az elit nem egységes, gyakran változik a történelmi múlt nagysága, ragyogása, ezzel együtt befolyási lehetősége is az adott korban.

Zsoldos Ildikó a mentalitástörténelem azon különleges fajtájával foglalkozik, amelynek kutatási központjában céltotán a magyarországi arisztokrata

családok állnak, ezen belül jelen esetben a szatmári Vécseyek. Ahogy a szerző fogalmaz: „...ennek az uralkodóhoz hű családnak a példáján keresztül megvilágítani az arisztokrácia 19–20. századi társasági életét, a főúri famíliák házasságok révén való összefonódását, világnézetét, a szűkebb és tágabb családon belüli kapcsolati hálóikat, gondolkodásmódjukat, értékrendjüket, az országos és lokális politikáról való vélekedésüket, szórakozási lehetőségeiket.”

Az 1692-ben bárói rangra emelt Vécsey család szatmári ágáról a magyar történettudomány idáig viszonylag ke-

veset tudott, pedig ez az országos politikában is jelen lévő mágnáscsalád a történelmi Szatmár vármegye második legtekintélyesebb famíliájának számított a „hosszú” 19. században. A magyarországi történészek elsőként Kiss András történész-levéltárosnak a *X. Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv*ben megjelent, *A Kolozsvári Állami Levéltár Szatmár vármegyére vonatkozó iratai* című tanulmányából tájékozódhattak a család sárközújlaki archívumának sorsáról. A második világháború végéig a szatmári Vécseyek uradalmi központjában őrzött, 1944 utolsó hónapjaiban szétdúlt iratok az Erdélyi Múzeum Egyesület levéltármentési akciója révén kerültek letétként az annak keretében működő levéltárba. 1950-ben a Román Akadémia Kolozsvári Könyvtárába szállították, majd az 1971-es levéltári törvény, illetve annak 1974-es módosítása értelmében kerültek a dokumentumok jelenlegi helyükre, a

Kolozs Megyei Állami Levéltárba (Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj). Zsoldos Ildikó elsősorban ebben az iratanyagban végzett alapos kutatómunkája eredményeként állította össze opuszát.

A kizárólag leveleket tartalmazó forráskiadvány bevezető tanulmányának – melyben a szerző Vécsey József (1829–1902) családtörténetét mutatja be – primer forrásbázisát a családi archívumban fellelhető korrespondencia, naplók, gazdasági iratok, végrendeletek, nekrológok, iskolai értesítők és egyéb dokumentumok alkotják. A munka nagy érdeme a történelmi ív megrajzolása, amelynek korszakhatárai 1848 és 1944 közé tehetőek. Ez a több mint száz esztendő a magyar történelem sorsdöntő, napjainkra is kiható időszaka. Így a család történetének főbb állomásait össze lehet vetni Magyarország történetének máig kiható eseményeivel. A Habsburg-házhoz sok szállal kapcsolódó Vécsey József az 1848–49-es forradalom és szabadságharc eseményeiben nem vállalt szerepet, viszont az osztrák haditengerészet tiszt-helyetteseként, majd tisztjeként részt vett Velence ostromában. Politikai pályáját a Felirati Párt elképzelési motiválták, míg magánéletét Dessewffy Blanka grófnővel (az újkonzervatív Dessewffy Emil lányával) kötött házassága. Négy leányt és három fiút neveltek fel. A szerző helyesen nagy gondot fordított a gyermekek neveltetésére, tanulmányaira, többek között az idegen nyelvek elsajátítására. A 19. század érdekes, viszonylag nyugodt arisztokrata családtörténetét megszakította Trianon, amely a Vécsey család birtokainak nagy részét Románia és Csehszlovákia határai mögé helyezte át.

Zsoldos Ildikó a közlésmódról korrekt tájékoztatást nyújt, a modern nyelvi

formulát ötvözi archaizmusokkal. A leveleket a mai helyesírás szabályai szerint közölte. A ma érvényben lévő helyesírás szabályait alkalmazta a nagy és kisbetűk, a rövid és hosszú magánhangzók, illetve mássalhangzók használatában, a szavak egybe- és különírásában, valamint a személy- és településnevek megjelenítésében. Egyes meghonosodott idegen szavak írásmódját modernizálta. A korhűség kedvéért az archaizmusokat meghagyta, azért, hogy megőrizze a levélírók stílusának a korra jellemző sajátosságait. Mivel a központosásra sok esetben nem figyeltek a levélírók, a könnyebb olvashatóság, érthetőség és élvezhetőség kedvéért az indokolatlanul hosszú mondatokat vesszővel, szükség esetén ponttal tagolta. A levelek magyarázatot igénylő részeire a lábjegyzetben, illetve szövegközi szögletes zárójelben adott felvilágosítást. A tollhibákat kijavította.

A leveleket a válogatás után a szerkesztő báró Vécsey József családjának létszámából adódóan kilenc nagyobb blokkba rendezte. Elsőként a családfő, majd felesége üzenetváltásait olvashatjuk, melyekből megtudjuk, hogy a közéleti szereplésben igen aktív báró inkább csak távolból gondoskodó családapának és férjnek bizonyult. Hol politikai teendői miatt, hol birtokainak ellenőrzésére hivatkozva hagyta magára feleségét, aki sokat gyöttrődött az egyedülélettől. Szentimentális leveleiben hosszasan fejtegette házastársa utáni vágyódását. A rendkívül családcentrikus Blanka grófnő mindezek ellenére kitartó társnak bizonyult, mindig biztos hátteret nyújtva politikus férjének. A magányos feleséget valamelyest kom-

penzálták a gyermekek, akik számára boldog, harmonikus légkört igyekezett teremteni.

A harmadik blokkban a legidősebb fiú, az apja által katonai pályára vezényelt Vécsey László (1866–1924) levelezésébe nyerünk betekintést. Ezt követően a család „fekete bárányának”, Miklósnak, majd a legkisebb fiútestvér, az egyházi hivatást választó József Aurél (1883–1958) korespondenciájába olvashatunk bele. Ezután következnek a lánytestvérek. Először Vécsey Eszter (1863–1951), majd a Mária Valéria főhercegnő udvarhölgyeként tevékenykedő Mária (1864–1928), aztán Paulina (1871–1931) és családjának levelei, végül a família legkiegyensúlyozottabb egyéniségének, az első világháború alatt oroszországi hadifogolytáborokat látogató Magdának (1873–1960) az üzenetváltásai. A kötetet fotóalbum zárja.

Zsoldos Ildikó kitűnő stílusban megírt, számos történészek által nem ismert részletekre kiterjedő bevezető tanulmánya, valamint a válogatott források publikálása jelentős hiánypótló munka a magyar és külföldi történeti irodalomban. Értékes tudományos mű, amely méltán tarthat igényt a 19–20. századi Magyarország történetével foglalkozó történész-társadalom figyelmére. Ugyanakkor élvezettel forgathatják azok is, akik bár nem szakmabeliek, de érdeklődést tanúsítanak a hagyományos magyar arisztokrácia életmódja iránt.

CZÖVEK ISTVÁN

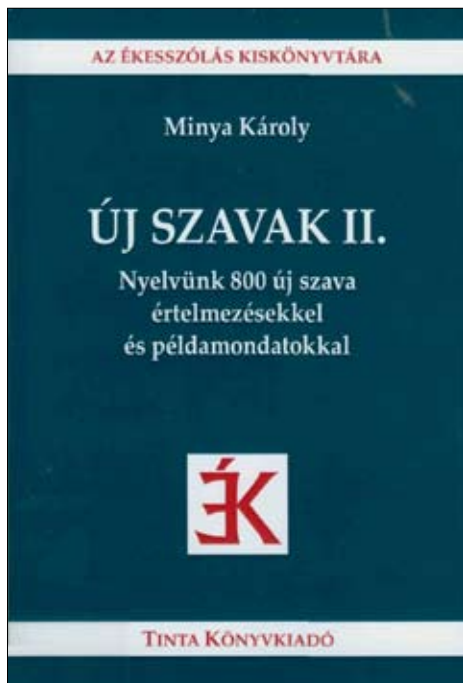
A szatmári Vécseyek a 19–20. században. Szerk., bev. tan. Zsoldos Ildikó. Nyíregyháza, 2011. Bessenyei Könyvkiadó, 460 p.

Nyelvünk 800 új szava értelmezésekkel és példamondatokkal

Az élő nyelv egyik legfontosabb jellemzője, hogy állandó változásban van, együtt él az őt használó társadalommal. A közösség fejlődése magával hozza a nyelv fejlődését, ami a leggyorsabban a szókészletben érhető tetten. A feleslegesé vált elemek elavulnak, míg a korábban nem ismert fogalmak, tárgyak jelölésére új szavak, kifejezések jönnek létre.

Minya Károly, a Nyíregyházi Főiskola tanára évek óta kutatja a magyar szókészletet, dokumentálja változásait. Alapos és aprólékos munkájának eredményeként jelent meg 2007-ben *Új szavak I.* címmel a nyelv legújabb elemeit közreadó kötet. Már a könyv címe is sejtette, hogy a szerző tervei között szerepelt a folytatás, amit nemcsak a tudományos érdeklődés, hanem a nyelv gyors, gyakran követhe-tetlen változása is indokoltta tett. Éppen ezért érdeklődéssel vehetjük kezünkbe a folytatást *Új szavak II. Nyelvünk 800 új szava értelmezésekkel és példamondatokkal* címmel. A második kötet, mint az alcím is mutatja, 800 olyan új szót tartalmaz, amely az első kötet 2007-es megjelenése óta jött létre és terjedt el. Bár a szavak száma nem tűnik soknak, a szerző igyekezett a legfontosabb új kifejezéseket összegyűjteni.

Mint minden válogatás, ez is szubjektív: egyrészt tükrözi a szerző érdeklődési körét, másrészt befolyásolja a társadalom éppen aktuális nyelvi és erkölcsi, gazdasági, politikai állapota. Minya Károly törekszik arra, hogy pontos képet fessen napjaink neologizmusairól, ezért mintegy esszenciáját kínálja az új szavak rétegé-

nek, s a mindennapi élet számos területéről válogatja példáit. Így helyet kapnak a szótárban a szleng (*szájkaratézik, pénzedikén, parasztvakítás*), az ifjúsági nyelv (*privizik, sexting*), a tudomány, a pénzügy, a politika stb. területéről származó szavak. Unikumként felveszi a szótárába azokat az „egyszer” használatos, a társadalom által kevésbé ismert kifejezéseket is, amelyek egy-egy irodalmi alkotás címében vagy szövegében fordulnak elő (pl. *habszódiá, mobózat*). A szerző külön kiemeli az ún. „női” szavakat, amik elsősorban a nők nyelvhasználatában élnek, de nyilvánvalóan a férfitársadalom is nap mint nap találkozik velük (*pilátész, púdergyöngy, ráncfeltöltés, spinning, szembejuttus* stb.).

A kötet felépítése, a szócikkek szerkezete követi az első rész alapelveit. A címszóként szereplő kifejezést a szófaji besorolásra utaló rövidítés követi. A vizsgált korpusz alapján egyértelműen kijelenthető, hogy a leggyakrabban a főnevek és szószerkezetek állománya bővül, ami érthető a társadalmi–gazdasági–politikai élet változásainak tükrében.

A szóalkotási módok közül a szóösszetétel a meghatározó, a szótár jelentős részét ugyanis összetett szavak alkotják (*fogékszer, fogyiguru, fülkeforradalom, gerillamarketing, habparti, időkapuszula, ingatlanbuborék, kamatvágás, okostévé, plázacica*), de fontos szerepe van a szóképzésnek is (*hiphopper, kanadázás, kiülős, kockeul, kommentel, lájkol, lebutít, meggugliz*), bár az így létrejött szavak mennyisége jelentősen elmarad az összetett szavak mögött.

Számos példát találunk a ritkább szóalkotási módokra, ami napjaink nyelvújítóinak sokszor tudatos tevékenységét jelzi. Szóösszerántás révén bővült a szókészlet pl. a *csokobolista, dramedy, fidesznyik, füstli, gyomorigami, habszódia, konzervics, krémföl, nőfély, sajlí* stb. kifejezésekkel, szóösszevonással jött létre az *ebo*, betűszóalkotással a *kiva, keu, nyrt., zrt.*, elvonással a *jogharmonizál*, elvonással és továbbképzéssel pl. a *génmódosított*, jelentésbővüléssel az *eltol, fapados, fényez, fürdőso, kézműves, kitar, lefagy, megozst* stb. A nyelvújításban mindig jelen lévő humoros, játékos szóalkotással keletkeztek legújabb ikerszavaink: *inga-bringa, hasibusi, habzsi-dőzsi* stb.

A szavak jelentését az első kötethez hasonlóan az internetről gyűjtött példamondatok illusztrálják, ezáltal segítve elő a kifejezések értelmezését, stílusrétegbeli helyének a megtalálását.

A szótárba felvett idegen eredetű elemek szinte kizárólag az angoltól ke-

rültek át (*drifting, drón, facebook, fantasy, fashionsbon, fingerboard, fittball, gasztroreality, lúzer, mobbing*), ami az angolszász kultúra évtizedek óta tartó, meghatározó hatása miatt nem meglepő. A tükörfordítások nagy száma azonban azt jelzi, hogy az idegen szavak magyarítása szünet nélkül zajlik mind a tudatos, mind az ösztönös nyelvújítók áldozatos munkájának köszönhetően, pl. *élelmiszerlánc, életvezetési tanácsadó, három csapás, karaktergyűlkosság, kiberterrorista, környezettudatosság, légecsét, passzívház* stb. Mínya Károly könyvének egyik vitatható része éppen ezeknek az idegen elemeknek a felvétele. Kérdéses ugyanis, hogy beépültek-e egyáltalán (s ha igen, milyen mértékben) a magyar nyelvbe, vagy csak globalizált világunk angollal átszótt hétköznapjainak ideiglenesen beszivárgó nyomai. Helyesírásuk ugyanis – kevés kivételtől eltekintve – egyelőre nem tükrözi meghonosodásukat. Az idegen eredetű szavak másik nagy problémája, hogy folyton változó, fejlődő világunk olyan fogalmait, tárgyait nevezik meg, amelyek amilyen gyorsan jöttek, ugyanolyan gyorsan el is avulnak. A meghonosodás egyik fokmérője éppen ezért az idegen kifejezés jelentését visszaadó tükörfordítás vagy magyarítás lehet.

A szótár talán legfontosabb érdeme, hogy információval szolgál a neologizmusok elterjedtségéről, társadalmi elfogadottságáról. A szerző az internetes források (elsősorban a google) adatai alapján jelzi egy-egy kifejezés előfordulásainak a számát. Ezek az adatok azonban csak tájékoztató jellegűek, ami az adatgyűjtés során fennálló pillanatnyi állapotot jelzi. Hiányossága ugyanakkor, hogy nem tartalmazza nyomtatott források adatait. Ennek ellenére a számok alapján képet alkothatunk a kifejezések térnyeréséről

vagy éppen szűk, szakmai körű használatáról.

A neologizmusokról gyakran nehéz eldönteni, hogy meddig valóban „új” elemek, s mikortól válnak a szókészlet részévé. Néhány szó esetében a keletkezés, átvétel ideje pontosan meghatározható: a *töredezettségmentesítő* már régóta ismert a számítógépet használók körében, akárcsak a *kék halál*, aminek a példamondatában is szerepel, hogy az a Windows 98 megjelenésével (1998) egy időben jött létre. Vagy pl. a *túlzott-deficit eljárás* Magyarország európai uniós tagságának kezdete (2004) óta folyt az ország ellen, így ha szélesebb körben nem is, de a politika és a gazdaság területén ismert kifejezés volt már az adatgyűjtés megkezdése, 2007 előtt is.

Mivel a közreadott szavak korábban még nem voltak szótárak, így gyakran vitás vagy bizonytalan lehet a helyesírásuk. A szerző – a magyar helyesírás szakértőjeként – útmutatást ad ebben a kérdésben. A szótár az új szavak dokumentálásán túl érdekes adalékokkal szolgál nyelvünk változásáról, fejlődéséről. A nyelv megújulása, bővülése elképzelhetetlen neologizmusok létrejötte nélkül.

A társadalmi elvárás folyamatos mozgásban tartja a nyelvet, ami az új elemek létrejöttével biztosítja a nyelv legfontosabb feladatát: a zavartalan kommunikációt.

Minya Károly rutinos szótárszerkesztőként és „neologizmusgyűjtőként” tudatában van annak, hogy az általa szótárzott kifejezések közül nem mindegyik fog szervesen beépülni a jövőben a magyar szókészletbe. Ugyanakkor felvételük a kötetbe – egy nyelvi pillanatkép tényszerű rögzítése okán – mindenképpen indokolt. A szavak további élete már nem a szerzőn, hanem a nyelvet használó társadalom elfogadó vagy elutasító hozzáállásán múlik.

A kötet a magyar nyelv ügyét kiemelt kérdésként kezelő Tinta Könyvkiadónak „Az ékesszólás kiskönyvtára” sorozatában jelent meg, s nemcsak a nyelvész-társadalom, hanem a magyar nyelv iránt érdeklődő szélesebb olvasóközönség figyelmébe is nyugodt szívvel ajánlom.

SEBESTYÉN ZSOLT

MINYA KÁROLY: Új szavak II. Nyelvünk 800 új szava értelmezésekkel és példamondatokkal. Budapest, 2014. Tinta Kiadó, 142 p. Az ékesszólás kiskönyvtára, 32./